

Från novis till professionell – en professionsutvecklingsmatris

Verksamhetsförlagd utbildning

Information för ämneslärarstudenter och
kandidatstudenter samt handledare och
högskolehandledare

Från novis till professionell – en professionsutvecklingsmatris

Begreppet progression relaterar till ord som utveckling, framsteg och fördjupning. För att kunna beskriva var i lärarutvecklingen studenten befinner sig, i förhållande till de förväntade studieresultaten, har professionsutvecklingsmatriser utformats.

Professionsutvecklingsmatriserna beskriver progressionen i lärarutvecklingen, från novis till kompetent lärare i fyra nivåer. De fyra nivåerna ska ses som ett uttryck för progressionen i professionsutvecklingen och inte som betygssteg.

Matrisen ger student, VFU-handledare och högskolehandledaren konkreta och gemensamma formuleringar att värdera studentens VFU utifrån. Det ger tydlighet och ökar därmed rättssäkerheten för studenten. Verksamhetens utformning och ramar, påverkar vilka förmågor studenten har möjlighet att förvärva och utveckla. Hur bedömningen sker är av betydelse för studentens utveckling. Bedömningen bör vara av och för lärande och utveckling och ska därför vara både summativ och formativ.

Summativ bedömning är tillbakablickande och sammanfattande och används för att kontrollera att studenten uppnått förväntade studieresultat och fungerar som underlag för betyg.

Formativ bedömning tar sikte på studentens hela progression och talar inte bara om hur långt studenten kommit i sin utveckling inom ett visst område. Framsteg och vad studenten kan göra för att utvecklas vidare uppmärksammas också i den formativa bedömningen.

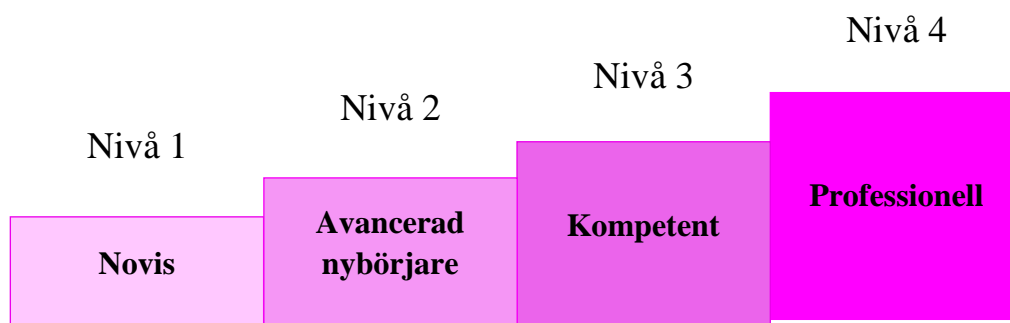
Tre centrala utvecklingsområden

För att student, VFU-handledare och högskolehandledare ska kunna föra konstruktiva och utvecklande samtal om studentens professionsutveckling i relation till examensordningens mål och kursens förväntade studieresultat har tre centrala utvecklingsområden identifierats.

1. progression mot en analys- och reflektionsförmåga
2. progression mot en didaktisk kompetens
3. progression mot ett kommunikativt och demokratiskt ledarskap

För varje centralt utvecklingsområde beskrivs progressionen dels i form av en generell nivåbeskrivning, dels i specifika nivåbeskrivningar för vart och ett av utvecklingsområdena.

Generell nivåbeskrivning

Nivå 1- fokus på egen prestation

Har allmänna kunskaper om läraruppdraget och ett sökande och iakttagande förhållningssätt.

Nivå 2- fokus på situationen

Har kunskap om läraruppdraget, uppmärksammar, analyserar, prövar, omprövar och söker sig aktivt fram i sin praktik. Agerandet visar att man kan börja koppla den egna praktiken och de egna värderingarna till styrdokument och vetenskapliga teorier.

Nivå 3- fokus på barns och ungas lärande

Kan formulera läraruppdraget och kan omsätta sin lärarkunskap i handling, kritiskt granska sitt agerande och drar slutsatser. På denna nivå krävs en betydligt större självständighet och autonomi. Studenten kan formulera sin undervisning/verksamhet utifrån en vetenskaplig grund och gjorda erfarenheter, omsätta detta i praktisk handling och systematiskt reflektera över egen praktik.

Nivå 4 – fokus på helheten

Problematiserar och tolkar läraruppdraget, söker nya infallsvinklar för sin undervisning/verksamhet och utvecklar målmedvetna, långsiktiga strategier. Ser sin del och sitt ansvar i något större och medverkar till gemensam utveckling av verksamheten.

Gjorda iakttagelser och erfarenheter kan kommuniceras, diskuteras och ifrågasättas tillsammans med andra, i arbetslag och andra pedagogiska forum.

Tre professionsutvecklingsmatriser

Som utgångspunkt för handledningen/dialogen kring professionsutvecklingen i den verksamhetsförlagda utbildningen finns förutom förväntade studieresultat och studentens individuella utvecklingsplan också professionsutvecklingsmatriserna med intentionen att beskriva progressionen i fyra nivåer för vart och ett av de tre centrala utvecklingsområdena;

- Progression mot en **analys- och reflektionsförmåga**
- Progression mot en **didaktisk kompetens**
- Progression mot ett **kommunikativt och demokratiskt ledarskap**.

Det är viktigt att i det här sammanhanget påpeka att varje nivå i matriserna nedan beskriver en ny och högre kvalitet av kunnandet. Det innebär att övergången till en högre kvalitativ nivå betyder att en person inte bara blir bättre på att göra det den gör, dvs. blir effektivare och mer säker i arbetet, utan även skapar en ny förståelse och insikt i sitt arbete.

Matrisen: Progression mot en ökad analys- och reflektionsförmåga byggd på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet

Generell utveckling	Fokus på	Analys och reflektion		
		Personliga erfarenheter	Andras erfarenheter	Värderingar
Steg 1 Novis	Egen prestation	Använder egna erfarenheter	Kan teorier	Är medveten om egna värderingar
Steg 2 Avancerad nybörjare	Situationen	Söker svar på händelser	Jämför teori med händelser	Ser relationen mellan händelser och egna värderingar
Steg 3 Kompetent	Barns och ungas lärande	Kritiskt granskar alternativ	Motiverar alternativ utifrån teorier	Motiverar värderingar
Steg 4 Professionell	Helhet	Kommunicerar gjorda erfarenheter	Refererar till teorier i kommunikation	Diskuterar och kritiskt granskar värderingar

Progression mot **analys- och reflektionsförmåga** beskriver förmågan att:

- reflektera utifrån personliga erfarenheter (erfarenhetsbaserade argument)
- reflektera utifrån andras systematiserade erfarenheter (teoribaserade argument)
- reflektera utifrån personliga värderingar (etiska argument)

Studentens kunskapstillväxt om läraryrket och den egna professionsutvecklingen, grundad på analys av och reflektion över olika erfarenheter, ökar successivt

medvetenheten om vad hon tycker är viktigt med läraryrket och varför. För att synliggöra denna process kan studenten under utbildningen utveckla och formulera sina intentioner som lärare, vilka bevekelsegrunder hon har samt betingelserna för arbetet. Denna process är individuell och utvecklas och formas i ett kontinuerligt samspel med omgivningen. Den grundar sig på reflektioner över personliga erfarenheter (erfarenhetsbaserade argument), andras systematiserade erfarenheter (teoribaserade argument) och personliga värderingar (etiska argument). Det handlar inte bara om att kunna reflektera utan också om att agera på ett sådant sätt att förmågan manifesteras i praktisk handling.

Nivå ett, relaterar till sin syn på lärarrollen

På nivå ett är studenten diffust, men ändå någorlunda uttalat, medveten om sina föreställningar om praktiken och varifrån han/hon fått föreställningar, tankar.

Nivå två, utformar en undervisning på vetenskaplig grund och gjorda erfarenheter

På nivå två börjar studenten aktivt söka sig fram i sin praktik och ställer frågan varför det blev som det blev och kan också peka på möjliga, teoretiskt förankrade, svar. Repertoaren av olika lärandeteorier vidgas och teorierna ger avtryck i den egna praktiken. Agerandet visar att man kan koppla den egna praktiken och de egna värderingarna till styrdokument och vetenskapliga teorier. I vilken mån förmår studenten att utnyttja sina personliga egenskaper, sina kunskaper och erfarenheter för att få auktoritet bland barnen/eleverna? Även på nivå två blir kontakten med utvecklingsområdet Mot ett kommunikativt och demokratiskt ledarskap än mer uppenbar. Empati kan bara komma till uttryck i ett socialt och kommunikativt sammanhang. Vid handledning/bedömning av studenter på nivå två ska det beaktas hur

studenten väcker barnens/elevernas intresse inför ett nytt innehåll. I det sammanhanget blir det tydligt att detta utvecklingsområde kopplas till didaktiken, alltså utvecklingsområdet Mot en didaktisk kompetens.

Nivå tre, uttrycker sin undervisning eller verksamhet utifrån en vetenskaplig grund och gjorda erfarenheter

På nivå tre krävs en betydligt större självständighet och autonomi. På denna nivå kan studenten formulera sin undervisning/verksamhet utifrån en vetenskaplig grund och gjorda erfarenheter och också omsätta detta i praktisk handling. Andras systematiserade erfarenheter (teorier) sätts i samband med de egna. Det innebär också att studenten är beredd att ompröva sina egna bevekelsegrunder, på ett relevant och adekvat sätt. Uppkomna konfliktsituationer måste kunna hanteras. Flexibilitet och förmåga att hantera oförutsägbara situationer måste finnas. Ansvarstagandet måste vara utbyggt. Konsekvenser av olika ageranden ska kunna förutses och beskrivas. Hypoteser om alternativa handlingssätt ska kunna formuleras.

Nivå 4, tar utgångspunkt i vetenskapliga perspektiv och gjorda erfarenheter för att driva såväl egen som gemensam utveckling av verksamheten

På nivå fyra tas steget från att vara lärarstudent till att vara lärare i ett livslångt perspektiv. Men examensarbetet och eller annan forskning kan naturligtvis ha initierat olika former av skolutveckling, som går längre än det som kan vara kraven på den enskilde studenten i lärarexamen. Viljan till skolutveckling, inte bara personlig utveckling, måste manifesteras på nivå fyra. De gjorda iakttagelserna och erfarenheterna måste kunna kommuniceras, diskuteras och ifrågasättas tillsammans med andra, i arbetslag och andra pedagogiska forum. Det fordras ett stort mått av långsiktiga strategier för den egna fortsatta lärargärningen och alltså en uttalad vilja att medverka i gemensam skolutveckling.

Matrisen: Progression mot en didaktisk kompetens

Generell utveckling	Fokus på	Didaktik		
		Använda didaktiskt kunnande	Sätta upp mål och bedöma	Verka för en skola för alla
Steg 1 Novis	Egen prestation	Fördjupar eget ämnes och didaktiskt kunnande	Har kunskap om mål och reflekterar över bedömning	Arbetar utifrån färdiga planeringar
Steg 2 Avancerad nybörjare	Situationen	Strukturerar kunnandet för situationen	Tolkar styrdokument och kopplar till situationen	Planerar och genomför verksamhet anpassad till situationen
Steg 3 Kompetent	Barns och ungas lärande	Väljer innehåll och arbetssätt utifrån barnens olika förutsättningar	Kommunicerar mål och kriterier för barn	Planerar och genomför verksamhet utifrån barnens olika behov
Steg 4 Professionell	Helhet	Prioriterar i verksamheten utifrån olika teoretiska perspektiv	Ser mål och bedömning som verktyg för verksamheten	Utformar långsiktiga strategier för barns lärande

Progression mot en **didaktisk kompetens** innebär förmåga att:

- använda didaktiskt kunnande dvs skapa processer som leder till lärande och utveckling
 - sätta upp mål, kunna bedöma lärande och utveckling
 - verka för en skola för alla samt kunskaper om alla olika faktorer som inbegrips i dessa processer.

En viktig del av yrkeskompetensen utgörs av ämneskunskaper. Nära knutet till ämneskunskapen hör förmågan att göra didaktiska överväganden och ta didaktiska beslut utifrån frågorna *Varför? Vad? Hur?* Det handlar om val av innehåll och metodiska redskap i enlighet med det kunskaps- och demokratiuppdrag som uttrycks i läroplaner och kursplaner. En annan dimension av den didaktiska kompetensen utgår från frågan *För vem?* Denna förmåga handlar om att skaffa sig kunskap om det den enskilda elevens förförståelse (referensramar), kunskaper, övriga förutsättningar, erfarenheter och intressen, dvs för vem.

Didaktisk kompetens innebär också att kunna sätta upp relevanta mål och bedöma och värdera elevernas lärande och utveckling. Det handlar om summativ bedömning och formativ bedömning. Att bedöma förutveckling är en viktig aspekt av lärarens bedömningsuppdrag.

Nivå ett, reflektera över didaktiska frågor

På nivå ett börjar studenten reflektera över didaktiska frågor, men arbetar med VFU-handledaren som förebild eller modell. Studenten känner till vad som styr innehållet i verksamheten och bedömer detta främst utifrån egna erfarenheter. Studenten visar vilja och förmåga att bredda och fördjupa sina kunskaper. En insikt finns om att elever har olika individuella behov. Utgångspunkten är mestadels andras planeringar och eller färdiga läromedel.

Vid bedömningen av studentens arbete ingår frågor om i vilken mån han/hon strävar efter att förstå olika barn- och elevgruppers behov och om studenten försöker stimulera intresse för stoffet. En fråga som i det sammanhanget kan ställas är om studenten har en stödjande och aktiv roll i barnens respektive elevernas individuella arbete.

Nivå två, prövar och omprövar samt diskuterar didaktiska val

På nivå två prövar och omprövar studenten olika didaktiska val utifrån de ovan nämnda didaktiska frågorna. Studenten har eller skaffar sig kunskaper i ämnen och presenterar och genomför egna idéer om innehåll, arbetsformer och bedömning. Hon kan värdera olika läromedel och sätta dem i relation till styrdokument och den aktuella elevgruppen.

Vid bedömningen är det avgörande hur väl studenten kan koppla ihop sina kunskaper i ämnet eller inom kunskapsområdet med sina didaktiska kunskaper och i vilken mån kunskaperna omsätts i handling. Hur ser det ut med det kritiska och självständiga användandet av olika arbetssätt och arbetsformer? Hur fungerar samspelet och kommunikationen med barn- eller elevgruppen?

Nivå 3, motiverar och analyserar sina didaktiska val

På nivå tre förväntas studenten kunna motivera och analysera sina didaktiska val.

Ämneskunskaperna

är goda och relevanta. Vid planering och genomförande av undervisning utgår studenten från

elevernas förutsättningar. Kvalitativa metoder används för respons och bedömning.

Nivå 4, bidrar med analyser och reflektioner i kollegiets didaktiska samtal

På nivå fyra gäller att kraven delvis går utöver vad som kan vara rimligt att fordra inom lärar-

utbildningens ram. Studenten förväntas kunna bidra med analyser och reflektioner vid didaktiska

samtal i lärargruppen. Undervisning och lärande planeras och granskas ur olika teoretiska perspektiv.

Mycket stor medvetenhet och autonomi präglar val av syfte, innehåll och arbetsformer.

Matrisen: Progression mot ett kommunikativt och demokratiskt ledarskap

Generell utveckling	Fokus på	Ledarskap och kommunikation		
		Leda barn	Agerar efter värdegrund	Kommunicera och samverka
Steg 1 Novis	Egen prestation	Leder en grupp barn utifrån färdiga planeringar	Strävar efter att vara rättvis och uppmärksammar konflikter	Söker kontakt med barn och vuxna. Kommunicerar tydligt
Steg 2 Avancerad nybörjare	Situationen	Reflekterar över det egna ledarskapet i förhållande till situationen	Visar insikt om att det ibland krävs olika bemötande för likvärdighet	Strävar efter att bekräfta varje individ. Berättar och förklarar
Steg 3 Kompetent	Barns och ungas lärande	Organiserar lärandet och arbetet genomtänkt och överblickar konsekvenser av olika val	Målmedvetet arbetar för att uppnå ett förtroende fullt klimat	Utvecklar flerstämmiga miljöer och använder olika kommunikativa redskap
Steg 4 Professionell	Helhet	Fungerar som arbetsledare och samarbetspartner med barn och vuxna	Ser mönster och försöker hitta hållbara lösningar	Kommunicerar utanför skolan och samverkar med andra grupper

Progression mot ett kommunikativt och demokratiskt ledarskap omfattar förmåga:

- att leda lärandet mot avsedda mål
- att agera efter värdegrund och hantera konflikter
- att kommunicera och samverka

En utvecklad kommunikativ förmåga är en oumbärlig del av en lärares yrkeskompetens. I det demokratiska ledarskapet ingår också att man förstår innebörden i värdegrundsfrågorna, som de exempelvis uttrycks i läroplanerna: ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta.”

Nivå ett, söker sin ledarroll

På nivå ett handlar ledarskapet om att söka balansen mellan att vara privat och personlig och att vara medveten om vikten av tydlighet och struktur. Förståelsen för betydelsen av barn- och elevmedverkan kan vara diffus. Gränssättningen börjar ta form. Studenten känner till styrdokumentens grundläggande värderingar och visar beredskap och öppenhet för att etablera kontakt och dialog med elever och kollegor.

Nivå två, prövar och utvecklar en egen ledarroll

På nivå två har studenten blivit mer bekväm med ledarrollen. Ledarskapet har blivit mer strukturerat. Förmågan till empati har utvecklats. En dialog förs med barnen respektive eleverna och studenten kan relatera styrdokumentet till upplevda händelser i verksamheten. Strävan att vara en demokratisk förebild finns och studenten visar engagemang i konfliktfrågor och uppvisar social kompetens och förmåga att kommunicera med barn/elever, personal och föräldrar.

Nivå tre, motiverar och analyserar sina didaktiska val

På nivå tre har studenten hittat sin personliga ledarstil, men är fortfarande beredd att ompröva den. Här finns en medvetenhet om hur personliga värderingar kommer till uttryck i den egna praktiken. Studenten kan hantera oförutsedda händelser och arbetar explicit med att skapa ett öppet klimat. Strategier finns för samspelet och kommunikationen med barn respektive elever och föräldrar. Studenten vill och vågar ta egna initiativ och därmed ansvar.

Nivå fyra, bidrar med analyser och reflektioner i kollegiets didaktiska samtal

På nivå fyra fungerar studenten som arbetsledare och jämbördig samarbetspartner och arbetar aktivt med värdegrundsfrågor i hela verksamheten, inte bara i den egna praxisen. Den kommunikativa förmågan prövas, utmanas och utvidgas i många olika

sammanhang. Studenten kan initiera och föra en debatt som kan leda till konkret skolutveckling.